

FREDAGSPOSTEN UKE 30 – 2021 EKSTRANUMMER

Olsok ble feiret på gravhaugene ved Hedrum Kirke og i kirken selv i går kveld. Ved gravhaugene kåserte Arne Solem om Olav den hellige og viste Den norske kirkes flagg, Olavsflagget:

Fredagsposten synes flere bør få del i Solems kåseri, og distribuerer det som et ekstranummer:

Olav den hellige og konsekvensene av hans gjerning og død på Stiklestad 29.07.1030.

«Arven etter Olav»

Kort historikk, hva slaget stod om

Jeg tar utgangspunkt i at vi alle kjenner til at det stod et stort slag på Stiklestad i Verdalen i Trøndelag, i år 1030. På den ene siden kjempet en hær av Norsk høvdingene og storbønder, med mannskaper fra Nord-Norge, Trøndelag og Vestlandet, antagelig over 7.000 i tall. På den andre siden kjempet Olav Haraldsson, Norsk konge fra 1015 til 1028, jaget fra landet og søkte tilflukt hos sin mektige svoger, storfyrste Jaroslav i daværende Gardarrike, nåværende Russland. Olav ble støttet av en liten hær av trente stridsmenn som lenge har fulgt han, av svenske leiesoldater og norske trofaste tilhengere, spesielt fra det indre Østland. Tallmessig var de sterkt underlegne med ca. 3.600 mann.

Målet med krigen/slaget var for begge parter å gjøre opp for gammel urett. Kongen ville ta tilbake landet som han var fordrevet fra to år tidligere. Han har vært konge i Norge i 13 år og har allerede utført et betydelig arbeid med å bygge en Norsk stat og at denne staten skulle være en stat tuftet på den nye kristne tro og lære. Kongen mente at han var gitt ett kall fra Gud og at han hadde en legitim rett til den Norske krone gjennom arv fra sin tippoldefar, Harald Hårfagre.

Etter hvert som vi kan følge ham på marsjen fra Russland, gjennom Sverige og til slutt over fjellet og ned gjennom Verdalen blir hans religiøse mål mer og

mer fremtredende gjennom sterke sinnbilder, drømmer og gjerninger.

Hæren av nordmenn, Bondehæren kalt, hadde på sin side et sterkt forsett om å hindre kongens gjenkomst og holde ham vekke fra den Norske tronen. Dette bunnet i kongens relativt strenge styre hvor han, for å oppnå sitt mål om overgang til den kristne tro, med et definitivt forbud mot fortsatt dyrking av den gamle åsatrua, måtte til dels anvende strenge virkemiddel. Gjennom dette har han også skaffet seg personlige fiender blant de mektige Norske høvdingene, spesielt i Nord-Norge og i Trøndelag. For dem var det nå en anledning til å få hevn for uoppgjort skade og å endelig få ryddet plageren Olav Haraldsson av veien.

Det at Norge skulle bli et kristent land var IKKE et avgjørende stridsspørsmål. Dertil var overgangen til kristen tenking og tro kommet langt. Mange av høvdingene i bondehæren har allerede «tatt troen», hentet prester fra utlandet og bygd kirker på gårdene sine. Det var heller en strid om personlig makt og om hvordan denne makten skulle utøves. Typisk for bondehæren var at de, når de møttes, ikke hadde en høvding. Ikke en konge eller en jarl som kunne føre de i striden. Så sent som kvelden før slaget hadde høvdingen og biskopen deres, en rådslagning hvor én etter én frasa seg ansvaret for å lede den store hæren. Til sist falt valget på Kalv Arnesson. Tidligere lenmann for Kong Olav som nå satt på storgården Egge i Inntrøndelag, ikke langt fra slagstedet, Kalv måtte ha hatt store problemer med å påta seg dette oppdraget da han altså har vært en av kongens nære betrodde for bare to år siden. Han hadde dessuten 3 av sine brødre i kongens hær som han nå var nødt til å kjempe mot. Det var derfor en heller uensartet og dårlig organisert styrke som strømmet til på slettelandet utenfor Verdalsøra om morgenen 29. juli i 1030 for å møte kong Olav Haraldsson sin langt mindre hær som allerede lå i en slags ventestilling litt lenger oppi dalen.

Vi kjenner alle utfallet av slaget. Etter en kortvarig fremgang for kongen ble overmakten for stor, både kongen og mange av hans nærmeste kampfeller ble drept og kongshæren måtte trekke seg tilbake. Da kvelden og mørkret seg på var gresstetta på Stiklestad overstrødd med døde og døende menn fra begge sider i kampen. Kong Olav Haraldsson har kjempet sitt siste slag, foreløpig!

Sagalitteraturen forteller intet om noen stor seiersfest for bondehæren og høvdingene. Hærføreren deres, Kalv Arnesson lette på slagmarken og fant de tre brødrene sine, Finn, Arne og Torberg, sterkt skadet og forkomne, og tok de med til skipet sitt og videre hjem til Egge. Kongsmennene, som har lidd store tap

trakk seg tilbake opp gjennom dalen de var kommet fra og fant etter hvert veien hjem, hver til sitt.

Heller ikke ble de norske høvdingene belønnet med stillinger og titler fra han som egentlig mente å være Norges regent, Knut, med tilnavnet den mektige av Danmark. (Denne var for øvrig i England på dette tidspunkt, travelt opptatt med å legge de Britiske øyer under sitt herredømme). Ingen av høvdingene ble utnevnt til jarl eller visekonge. Derimot sendte Knut sin sønn, en evneveik tenåring (Svein) og hans herskesyke mor (Alfiva) som regenter i Norge. Disse påla skatter og byrder til den frie norske bonden som var verre enn det Olav Haraldsson noensinne har gjort. De Norske høvdingene satt igjen med akkurat det vi i dag ville kalle «svarteper», og slik måtte de leve enda i 5 år inntil de fattet mot til å sende en delegasjon til Russland for å hente hjem kong Olavs 11 år gamle sønn, Magnus, og tok ham til konge. Magnus fikk senere tilnavnet «den gode».

Vi vender tilbake til slagfeltet på Stiklestad hvor regn og torevær blandet seg med gråt og jammer fra sårede og døende menn. Allerede her oppstod de første jærtegn rundt den døde kongen. Den første som vitnet om dette var en av hans drapsmenn, Tore Hund, den mektige og brutale høvdingen fra Trondenes. Tore gikk for å finne kongens lik, og da han fant det og rørte ved ham fikk han noe av kongens blod over hånden hvor han hadde et stort sår etter kampen, og såret grodde med det samme. Da ble Tor Hund den første som sa at kong Olav måtte være en hellig mann. (Jæmfør den romerske offiseren ved Jesu kors, Markus 15.) Ett annet tegn fra samme kveld var da en blind mann som stavret rundt på slagfeltet snublet over kongens lik etter at det var lagt inn i ei løe. Den blinde mannen famlet og kjente at han tok i et menneske og at han fikk blod på hendene. Han tok seg til øynene og brått fikk han synet tilbake.

Helgenkåringen

I denne tunge tid etter slaget og drapet på kongen skjedde det mange andre jærtegn i tilknytning til kongens lik og til gjenstander og steder han har besøkt. Ett år og 5 dager etter hans død ble kongens lik tatt opp igjen av graven han har fått på elvemelen i Nidaros. Kisten han var lagt i ble åpnet i nærvær av de fremste norske høvdingene, biskop Grimkjell og den danske vikarkongen og hans mor. Det ble ved felles syning fastslått at kongens lik var som om han var avliden i går. Ansiktet så friskt ut, og hår, skjegg og negler har vokst. Med hele den Norske eliten rundt seg erklærte biskopen at Kong Olav Haraldsson var en hellig mann! Han ble først bært til den derværende Clemets-kirken og lagt på alteret der. Senere ble hans legeme lagt i et vakkert skrin i

den store Krist-kirken som ble bygget over hans første gravsted.

Nasjonsbyggeren

Jeg vil i det følgende omtale to sider av kong Olavs livsverk; hans åndelige storverk og jordiske nasjonsbyggingen. For ham var nasjonsbyggingen og kristningen av befolkningen en og samme sak. Som vi tidligere har snakket om så var kongen meget bereist og han har lært mye gjennom sine opphold i Russland, Europa og England, om moderne statsstyring, om politikk og om kristen lære og lovgiving. I tillegg har han gjennom - etter våre normer - litt tvilsomme «forretningsreise» Mye plyndring og leiekrig skaffet seg en anselig formue, og dertil en svært høy krigserfaring. Alt dette skulle komme han til nytte når han i 1015 kom hjem for å kreve sin arverett til den Norske kronen. Sagalitteraturen forteller om en konge som reiste mye rundt i landet sammen med prester og biskoper og gav forordninger om å vende seg til Kristus og avslutte den gamle avgudsdyrkingen. Han innsatte videre lenmenn og åremenn som skulle etterse hans eiendommer og påse at befolkningen etterfulgte de påbud og lover han har gitt. Slik skapte han den aller første spire til et landsomfattende styringsorgan ment for å holde landet samlet under sin makt og myndighet. (det aller første byråkrati!).

I sitt følge hadde kongen både biskoper og prester. Disse var etter tiden lærde menn som kunne både lese og skrive og de forkynte guds ord der de kom. Mange av de fikk den heller tøffe skjebne å bli satt igjen hos en høvding eller en storbonde for å fortsette misjonsgjerningen når følget dro videre. Overalt hvor kongen kom og fant at noen bedrev blot eller annen avgudsdyrking slo han hardt ned på dette. Han brente hov og slo i stykker avgudsbilder og statuer, og straffer hardt. (Det finnes mennesker i vårt plettfriske og glanspolerte samfunn som holder Olavs hardstyre mot ham og mener at en slik hardhendt mann umulig kan kalles helgen. Til det er å si at slike utsagn ikke tar hensyn til den brutale virkeligheten som faktisk rådde i middelalderens Norge. Og dessuten; var det ikke slik med Paulus også. Han trådte inn i historien som en brutal kristenforfølger og endte som en av våre fremste apostler og helgen)

Lovgiveren

I 1024 holdt Olav et stort ting på Moster i Bømlø utenfor Bergen, hvor han, sammen med biskop Grimkjell, høvdingen og frie bønder utarbeidet et sett med nye lover. Senere omtalt som Kong Olavs kristenrett eller Kong Olavs Lov. Denne loven hadde som grunnlag at landet heretter skulle være ett og samlet under én konge og videre at alle heretter

skulle lyde under den kristne tro. Det ble satt forbud mot all hedensk religionsutøvelse herunder bloting i enhver form. Forbudet mot blot satte også stopper for den grusomme skikken ved å ofre mennesker. Ja for det foregikk faktisk blant våre forfedre for «bare» 1000 år siden!

Det ble fastsatt en landsdekkende kirkeorganisasjon med klar ansvars- og arbeidsdeling mellom biskoper og prester, og avlønning av disse. Om vedlikehold av kirker, om helligholdelse av søn- og festdager og om ekteskap og plikter innen familier. Det ble gitt regler for medmenneskelige relasjoner i en kristen stat som samsvarte med den kristne lære. Å holde trelleskuller skulle bli forbudt, men avviklingen skulle skje gradvis ved at alle bøndene skulle friggi en trelt hvert år. På denne måten unngikk man en plutselig kollaps i økonomien og påbudet ble noe lettere å selge for den frie bonden. Utburd skulle være forbudt! Her må vi vel bekjenne at kong Olav var langt forut for sin tid som innførte et lovpålagt vern for det sårbare barneliv. Så langt har funksjonshemmede, syke og uønskede barn blitt bært ut i skogen for å ende som mat til rev og kråke. Dette er ett av eksemplene hvor kongen hentet sitt forbilde rett ut fra Bibelen: «Lade små barna komme til meg». Og; «det dere gjør mot ett av disse mine små, det gjør dere mot meg».

For å skjønne omfanget i en denne loven så må man se den i sammenheng med de idealer som gjaldt så langt i Norges land; Idealet var «de sterke rett». Og det gjelt å blidgjøre gudene for å få lykke i krig og hell på reiser og i arbeid. De mange høvdingene som rådde for sine områder hadde svært stor makt, og de hadde hånd og halsrett over alle sine undersåtter. De var også ansvarlig for religionsutøvelsen med bloting og offerfester for de hedenske gudene. Og mantra var «ære, makt og hevn». Denne nye Kong Olavs lov bygget på kristne verdier og etikk som står seg selv i dag. Og mantra var «tro, håp og kjærlighet»! Ikke rart at dette skapte røre og konflikt.

Det var viktig for kongen at denne loven måtte gjelde for hele landet, og for alle folk uavhengig av stand og ætt. Loven ble etter hvert godtatt og implementert i alle landets 4 lovdistrikt. Og dette ble et avgjørende verktøy for å holde kongeriket Norge samlet. Dette lyktes han i. Ikke siden, i 1000 år, har landet vært delt eller splittet. Ved sin død stadfestet han denne lovens uødelige gyldighet om én stat og at kristendommen var folkets åndelige fundament.

Rett nok ble også denne loven utviklet og endret opp gjennom tidene i samsvar med endrede behov og forutsetningen. Spesielt kan vi nevne kong Magnus, med tilnavnet Lagabøte som på 1270-tallet gjennomførte en grundig revidering og oppdatering til å være én «Landslov». Men i likhet med vår egen

grunnlov så har alltid fundamentet ligget fast; Ett folk, én stat, én lov, én konge og én Gud!

Etter Olavs død kom hans sønn (Magnus) og senere hans halvbror (Harald) til makten på den norske trone, deretter fikk vi skiftende konger, alle av samme ætt, Hårfagreætta. De het Øystein, Sigurd, Magnus, Sverre og Håkon. To av de het Olav. De styrte alle på sin måte, og de var ikke alltid enige seg imellom. Uklare arveregler gav rom for uenighet og strid og dette utartet en tid til åpen borgerkrig. Men ett lå fast i alle tider: St Olavs lov! Denne gjaldt for huskar og bonde så vel som for stormenn og konge. Kongen hadde makt og myndighet over folket kun når han styrte i samsvar med loven.

Etter at den unge Magnus Erlingsson ble kronet til konge i 1164 var det etablert at kongen hadde landet i len av St Olav, Norges rettmessige konge, og at de ved sin død skulle ofre sin krone til helgenkongen. En slags «takk for lånet»!

Helt opp til den ulykksalige tiden da kongemakten ble flyttet over til Danmark på 1400-tallet var denne St. Olavs lov gyldig for hele Norges land og folk! Selv de første Danske unionskongene forholdt seg til St. Olavs lov i saker som angikk Norge. I 1604 ble loven oversatt til dansk og omdøpt til Christian 4. Norske lov. Da har den vært som en Kongerike Norges «Grunnlov» i nesten 600 år.

Helgenen

For i det hele tatt å kunne fange inn en liten del av helgenkongen og rikssamleren Olav Haraldssons mektige gjerning må vi hoppe litt langs tidsaksen, vi må gå tilbake til tiden kort etter hans død.

Kommunikasjon og formidling var ikke den gang så dårlig som vi gjerne tror. Folk reiste mye, spesielt langs kysten, og ordet om alle underlige hendelser knyttet til den døde kongen ble fort kjent i hele landet. Folk trodde fullt og fast at Olav var en hellig mann som nå hadde tilhold i himmelen med bønnens adgang til den allmektige Gud og at han gikk i forbønn for sitt folk. Derfor vendte mange seg til hellige Olav med sin sorg og sine plager for at han skulle bringe deres nød frem for Gud. På denne måten oppstod den omfattende pilgrimsvandringen som vi hører om, først og fremst til kongens grav / skrin i den store Kristkirken i Nidaros. (Trondheim). Kong Olavs messedag var hans dødsdag, 29 juli. Da ble det holt en storstilt messe i Katedralen hvor mange tusen pilgrimer trengte seg sammen for å få et glimt av helgenkongens skrin og ved det be for sine plager og bekymringen. Litteraturen forteller om mange som krabbet hjelpeløst inn i kirken og kom gående og seende ut igjen. Ingen vet hvor mange som besøkte Nidarosdomen med

helgenkongens grav, men tallet 4 mill. har vært antydnet som rimelig.

Denne troen og praksisen strakk seg langt utover Norges grenser. Fra Sverige, Danmark og fra kontinentet strømmet det pilgrimer som ville be ved hellige Olavs grav i Nidaros. I tillegg ble det reist mange Olavskirker i Skandinavia og langt utover den kjente verden. Disse tjente som en slags «vikarkirke» for helligdommen i Nidaros. Dertil ble det etablert mange klostre i alle de største byene og tettstedene. (I 1300 ca. 33). Et kloster var, i tillegg til å være et sted for åndelig fordypelse og religionsutøvelse også et senter for kunnskap og læring. Munker og nonner lærte å lese og skrive og de utviklet kunnskap og ferdigheter langt utover det personlige åndsliv. De var flinke agronomer, de var flinke håndverkere, de lærte om praktisk legekunst, de studerte klassiske skrifter og de ble flinke i sang og musikk. Klostrene gav dessuten herberge for reisende. Slik mottok de og sendte videre kunnskap og utvikling til det «sivile samfunn. Det er vel ikke mye galt å si at klostrene var forløperen til de første skolene i vårt tidligere samfunn.

St Olavs legitimitet som helgen var uomstridt i 500 år inntil reformasjonen ble påtvunget det norske folk av en dansk eneveldig kongemakt

Olavsminner

Men hellig Olavs historiske gjerning slutter ikke med det. I etterreformatorisk tid fortsatte mange å helligholde Olavs minne og å feire hans dødsdag. Dette under trussel om harde straffer fra øvrigheten i København. Det var tilfeller av at folk ble brent på bålet for å bekjenne at de trodde på Hellige Olav som Guds ombudsmann i Norge. Men Hellige Olav er aldri glemt. Det vitner alle navn på steder, gater, institusjoner og foreninger i dag: St Olavs kirke, St. Olavs Plass, St Olavs Gate, St Olavs Hospital, St. Olavs Skole, Olavsguttene, Olavsdagene, St Olavs Orden. I tillegg kommer det store mangfold av kongeveier, Olavskilder og Olavslegender rundt om det hele land. Kirkene er naturlig nok det dominerende Olavsminne; rundt om i verden er det registrert minst 340 kirker som er dedikert til St Olav; I Norge har vi 52, I Sverige 95, Danmark 16, Island 70, Grønland 2, Finnland 17, England 48, Irland 3. Videre er det Olavskirker i Belgia, Nederland, Tyskland, Polen, Estland, Russland, Spania, Tyrkia, Kanariøyene, og endatil en i India. I fødselskirken i Betlehem finnes et Olavsbilde, malt på en av søylene i sørskipet (søyle nr. 5). (Bjørn Olav Kvam 1997)

Og hva sier ikke navnetradisjonen. Olav har gjennom alle tider vært det foretrukne navn på gutter i hele Skandinavia og på Island. (Om Nåværende

navneskikk; Olav nr. 20, Muhamed nr. 31. Gamle sterke navn som Sverre, Erik og Kristian er så vidt med blant 50)

Selve landets riksvåpen, som er en løve med en øks i forlabbene er et tegn og symbol på Olavs martyrdød på Stiklestad. (Nåværende form tatt i bruk av Eirik Magnusson i 1280). Den Norske Kirke, anno 2021 har et merke og et flagg som også viser to «martyrøkser» plassert nært knyttet til Jesu Kristi lidelseskors.

Olav i nåtiden

Ja bare det at vi er samlet her i dag, ved Hedrum kirke, er et levende tegn på at St. Olavs ånd lever videre. Dansk kongemakt sammen med strenge/fromme Lutheranere prøvde lenge å mørklegge St. Olavs ånd og minne. De danske kongene på 15- og 16-hundretallet hadde et lett sammenfallende mål med kirkereformatorene, ved å fjerne alt som knyttet seg til Hellige Olav svekket de siste gnist av frihet- og selvstendighetsdrøm hos den norske frie bonden, samtidig som konfiskering av kirkegods og eiendommer gav kjærkommet bidrag til et skrantent kongelig skattekammer. Hellige Olavs vakre skrin ble plyndret og 95 kg rent sølv ble omgjort til forgjengelige penger. Hans legeme ble skjendet og til slutt lagt i en ukjent grav utenfor Nidarosdomen. Først etter gjenreisningen av Norge i 1814 ble St. Olav tatt frem fra skyggenes dal. Henrik Vergeland var én, Bjørnstjerne Bjørnson var en annen som sterkt argumenterte for å gjenoppta minnet om St Olav i en offentlig nasjonal kontekst. Ved Nidaros-, nå Trondheims 900 årsfeiring i 1897 holdt Bjørnstjerne Bjørnson en mektig tale på et folkemøte på Ilevollen i Trondheim, hvor han trakk klare linjer mellom Kong Olav Haraldssons kamp for Norge som kristen stat og kampen for frigjøring fra unionen med Sverige. I 1930 feiret vi 900-årsjubileum for slaget på Stiklestad. Det var en storstilt fest med 400 gjester fra inn og utland i Nidarosdomen og 42 000 mennesker var samlet til gudstjeneste på Stiklestad. Etter det bestemte storting og regjering at 29. juli skulle være offentlig flaggdag. Vi har gjennom året 16 flaggdager, av disse er én til ære og minne om en konge som mistet livet i kamp på Stiklestad i Verdalen for 991 år siden! Det gir mening til det latinske hedersnavnet; Santos Olavæ Rex Perpetum Novæge; «Hellige Olav, Norges evige konge»!

Epilog

Om Hong Olav 5. og utstillingen av kronregaliene i Nidarosdomen i 1988: «Nu har jeg gitt kronen tilbake til St Olav, Norges evige konge»!